

Kjersti Fløttum

Polyfonisk interaksjon

via IKKE i vitenskapelig diskurs

Personmanifestasjon og argumentasjon i vitenskapelige artikler er sentrale studieobjekter i KIAP-prosjektet (*Kulturell Identitet i Akademisk Prosa*). Dette bidraget viser hvordan den syntaktiske nektingen IKKE signaliserer tilstedeværelse av så vel forfatters stemme som mer eller mindre presise stemmer fra det vitenskapssamfunnet som forfatters argumentasjon er rettet mot. Denne interaksjonen analyseres i et polyfonisk perspektiv som gir grunnlag for å foreslå ulike pragmatisk-retoriske funksjoner IKKE kan ha i en vitenskapelig tekst. Forklaringen for de foreslåtte funksjonene støtter seg på et vitenskapsretorisk syn, slik det er utviklet av Lawrence J. Prelli. I analysen av en utvalgt språkvitenskapelig enforfatter-artikkel demonstreres det hvordan syntaktisk nekting som brukes gjennomgående i hele teksten, kan bidra til et subtilt argumentativt spill mellom de ulike stemmene. Spillet har et opplagt retorisk siktemål, som avdekkes av polyfonianalysen. Det vil bli hevdet at denne typen språklig analyse bidrar til en nødvendig konkretisering av den vitenskapsretoriske ”skapesprosessen” som har som sitt resultat en vitenskapelig artikkel.

Med utgangspunkt i dette syn at en vitenskapelig tekst blir skapt i en særegen, flerstemmig utsigelsessituasjon, vil jeg vise hvordan en lingvistisk polyfonianalyse av nektingen IKKE kan avdekke så vel eksplisitte som implisitte stemmer fra forfatterens eget diskurs- eller vitenskapssamfunn. De effekter som oppnås når forfatter interagerer med andre stemmer gjennom IKKE, kan være alt fra en mild avgrensning til en direkte avvisning. Uansett effekt eller funksjon som nektingen kan ha, bidrar dette lingvistiske enkeltfenomenet til å konkretisere innholdet i en vitenskapsretorikk

særegne logikk.

Denne artikkelen er nært knyttet til problemstillinger som reises innenfor KIAP-prosjektet.¹ Vår overordnede problemstilling er om det finnes noe man kan kalle *kulturell identitet* i akademisk prosa, og i hvilken grad den eventuelt er knyttet til nasjonalspråk og/eller til disiplin. Måleter er å beskrive

1 KIAP står for Kulturell Identitet i Akademisk Prosa: nasjonal versus disiplinavhengig (NFR-finansiert prosjekt). Se prosjektbeskrivelse, <http://kiap.aksis.uib.no>, og Breivega, Dahl & Fløttum (2002). For en oversikt over KIAP-publikasjoner, se også nettsiden.

sjangeren *vitenskapelig artikkel* ut fra bestemte språklige virkemidler, som i hovedsak kan knyttes til argumentasjon, og som kan peke på likheter og forskjeller mellom artikler skrevet på ulike språk og innen ulike fag/disipliner. I dette dobbeltkomparative prosjektet studerer vi artikler hentet fra tre språk (*engelsk, fransk og norsk*) og fra tre disipliner (*lingvistik, medisin, samfunnsøkonomi*).² I neste avsnitt gir jeg en nærmere omtale av prosjektets problematikk og noen av de resultater som er oppnådd. Dernest gir jeg en kort innføring i noen av vitenskapsretorikkens prinsipper. Denne vil være viktig som forberedelse til tekstanalysen, hvor enkeltstående eksempler på nekting skal settes inn i en større ramme, nemlig den vitenskapsretoriske. Videre gir jeg en kort innføring i lingvistisk polyfoni slik den er brukt innenfor KIAP. Denne innføringen skal danne basis for en polyfonisk beskrivelse av den syntaktiske nektingen IKKE samt for et forslag om retoriske funksjoner IKKE kan ha i en vitenskapelig tekst. Jeg ser deretter samlet på bruken av nekting i én utvalgt tekst. Som avslutning påpeker jeg at vitenskapsretorikken vil vinne på å gi større plass til analyse av konkrete, språklige virkemidler.

Forskningsspørsmål og resultater i KIAP-prosjektet

I KIAP er vi særlig interessert i individene som står bak selve forskningsaktiviteten. Vi mener en undersøkelse av hvordan disse individene manifesterer seg, hvordan de uttrykker sine meninger, holdninger og verdier, kan gi oss en god pekepinn på de eventuelle kulturelle identitetene vi er ute etter. Denne fokuseringen gjenspeiles i tre forsk-

2 For gjennomføringen av prosjektet har vi utviklet et elektronisk korpus som består av 450 vitenskapelige artikler (50 i hvert delkorpus). For mer informasjon om korpuset, se KIAPs nettside.

ningsspørsmål om 1) hvordan ordan artikkelforfatter(ne) manifesterer seg, 2) hvordan ordan andre enn forfatter(ne) kommer til uttrykk, og 3) hvordan ordan forfatter(ne) uttrykker holdninger, gjennom presentasjon og "salg" av egen forskning.

På dette nåværende tidspunkt er disse spørsmålene delvis besvart gjennom ulike lingvistiske undersøkelser. For eksempel har analyser av bruk av førstepersons- og ubestemt pronomen og hvilke av disse kombineres med, vist at det er mulig å skille mellom forfatter som skriver, som forsker og som aktør med posisjoneringsbehov.³ Analyse av metadiskursive uttrykk og konstruksjoner av typen *la oss ...* har gitt interessante resultater med hensyn til hvordan interaksjon mellom motaker og forfatter kan foregå.⁴ Måten andre enn forfatter kan manifestere seg på, er blitt studert gjennom bruk av eksplisitte bibliografiske referanser til andre forskeres arbeid,⁵ eller implisitt ved bruk av polyfoniske/flerstemmige konstruksjoner.⁶ De viktigste studiene som er gjort i forhold til spørsmålet om hvordan forfatter uttrykker holdninger og presenterer egen forskning, er knyttet til analyse av bruk av epistemiske uttrykk.⁷ I en generell og grov oppsummering av våre foreløpige resultater, kan vi si at engelske og norske vitenskapelige forfattere er klart tydeligere til stede enn franske, og at medisinerer er de som manifesterer seg minst i teksten, uansett språk. Selv om det er mulig å peke på slike nasjonalspråklige og disiplinære forskjeller, viser KIAPs resultater også at de individuelle forskjellene innenfor hver av de ni undergruppene er betydelige.

Disse resultatene bidrar med viktige

3 Se for eksempel Fløttum (2003a), (2003b), (2004b); Gjesdal (2004); Kinn (2004).

4 Se Dahl (2003), (2004); Kinn (under trykking).

5 Se Fløttum (2003c).

6 Se Fløttum (2003d), (under trykking a), (under trykking b).

7 Se Vold (under utarbeidelse).

karakteristikkene av sjangeren vitenskapelig artikkel: Subjektive innslag er klart til stede, men i ulik grad innenfor ulike språk og ulike disipliner. De peker for eksempel på at lingvistiske artikler er mer eksplisitt argumentative enn økonomiske og særlig medisinske. Slik gir KIAP, på samme måte som observasjoner fra mange andre forskningsmiljøer,⁸ støtte for at den tradisjonelle oppfatningen av vitenskapelig prosa som såkalt nøytral og objektiv, med fravær av eksplisitte spor etter forfatter, ikke er holdbar.

Men for å komme nærmere en forklaring på de lingvistiske observasjonene vi har gjort av den vitenskapelige artikkelen, er det nødvendig å trekke inn den konteksten den er laget i. For så vidt utgjør sjangeren en kontekst i seg selv. I et retorisk perspektiv defineres sjangeren i forhold til den retoriske situasjon og tekstens funksjon. Kjeldsen⁹ betrakter en retorisk sjanger som en fusjon av situasjonelle krav, innholdsmessige og stilistiske karakteristika samt et organiserende prinsipp. Ved å vise til Carolyn R. Millers klassiske artikkel om sjanger¹⁰, definerer Kjeldsen en sjanger som en *typifisert retorisk handling*.¹¹ Denne beskrivelsen passer godt på den vitenskapelige artikkelen, som har utviklet seg i et sosioprofesjonelt samfunn med egne normer og regler. Uten at jeg skal gå mer i detalj om sjangerbegrepet her, opp-

fatter jeg en sjanger som en sosial praksis som gjentar seg og som realiseres språklig etter mer eller mindre faste mønstre.¹² Tekstene som utgjør denne realiseringen inneholder normalt bestemte språklige og tekstlige trekk, uten at disse utgjør et fast og ufravikelig mønster. Vi slutter oss til Bakhtins oppfatning¹³ om at sjangeren er et diskursobjekt som på samme tid er dynamisk (som kan forandre seg og til og med forsvinne) og relativt stabil (som karakteriseres av bestemte "regler" som kan være av vidt forskjellig natur – fra lingvistisk til kulturelle).

Denne sosiale og – som jeg vil hevde – retoriske praksis vil i stor grad kunne forklare KIAPs lingvistiske observasjoner. Vitenskapelige artikler er retoriske i den forstand at de representerer en diskurs som blir skapt for å påkalle kooperative holdninger og handlinger. De endelige retoriske målførelser i en vitenskapelig artikkel er å skape effekter som har overbevisende kraft. Til dette anvendes normalt en egen form for logikk,¹⁴ som jeg skal se nærmere på nedenfor.

Vitenskapsretorisk innfallsvinkel

Den lingvistiske analysen av nektelsesordet IKKE, som presenteres i denne artikkelen, skal settes inn i en vitenskapsretorisk ramme. Analysen vil ende opp med et forslag om

8 Se for eksempel Bazerman (1988), Swales (1990), Vassileva (2000), Hyland (2000), (2001). Flere viktige nordiske studier om vitenskapelig prosa burde også nevnes i denne sammenheng. Jeg nøyer meg her med å vise til studier framstilt i *Nordica Bergensia* nr. 20 (1999), redigert av Laurén & Myking; Melander (1998); Breivega (2003); Tønnesson (2003); Flyum (2004). En fyldigere bibliografi finnes på KIAPs nettside.

9 Se Kjeldsen (2004), kapittel 5. For en støtte av dette synet og for relevante innfallsvinkler til det retoriske sjangerbegrepet, se Campbell & Jamieson (1978). Se også notene 10-13.

10 Miller (1994).

11 Kjeldsen (2004), side 97.

12 For en grundig studie av norske vitenskapelige artikler, se Breivega (2003). Berge & Ledin (2001) gir en reflektert gjennomgang av nordiske og internasjonale sjangertradisjoner i nr 18 av *Rhetorica Scandinavica*, og i Ledin (2001) framstilles fire nordiske forskeres syn på sjangerbegrepet (se også Berge (2003)). Jeg ser det dessuten som viktig å betrakte en sjanger som en praksis som kan realisere ulike sekvenstyper, som for eksempel argumentativ, deskriptiv, narrativ, eksplikativ, innenfor en og samme tekst (se Breivega (2003), Adam (1999)).

13 Se for eksempel Bakhtin (1986).

14 Se Prelli (1989).

ulike retoriske funksjoner nektingen kan ha. For å vise hvordan disse kan utnyttede i en tekst og danne et helhetlig retorisk innspill i den vitenskapelige debatten, er det rimelig å se nærmere på hvordan vitenskapretorikken kan forstås. Jeg henter det viktigste av min framstilling fra Lawrence J. Prellis bok *A Rhetoric of Science: Inventing Scientific Discourse*.¹⁵

Når man som Prellis og mange med ham er kommet forbi stadiet hvor man ser på retorikk og vitenskap som motstridende begreper, og altså aksepterer at vitenskapelig virksomhet og særlig vitenskapelig diskurs er retorisk, blir det viktig å se nærmere på hva denne retorikken består i. Prellis setter seg som mål å studere den retoriske dimensjonen i måten vitenskapelig diskurs blir skapt og vurderer der på. Selv om tilblivelse og vurdering henger sammen, er det "skapelsesprosessen" som interesserer meg her. Det er det vi i KIAP kan si noe om gjennom studiet av de tekstene som inngår i korpuset vårt. Mottakelsen av tekstene er et interessant tema, men det går langt utover våre forskningsmål.

I hovedsak er Prellis teori et godt gjennomført forsøk på å beskrive hvordan vitenskapelig diskurs er eller blir retorisk. Denne har til felles med annen retorisk diskurs at den gjennom symboler blir skapt for å framkalle (*induce*) kooperative holdninger og handlinger. Det spesielle med vitenskapretorikken er at den er strategisk skapt med tanke på å sikre aksept og på å bli motatt som rimelig eller fornuftig av en spesiell type motakergruppe, nemlig det mer eller mindre klart definerte diskurssamfunnet. Den aktuelle vitenskapelige retoriker er eller ønsker å bli en del av. Dessuten er vitenskapretorikken basert på en spesiell type logikk, som Prellis kaller *topical*.¹⁶

I tillegg til å gjennomgå de klassiske kravene til retorikk som bruk av symboler for å overbevise eller overtale, som situert (*situational*), henvendende (*addressed*) og fornuftig (*reasonable*) diskurs, legger Prellis særlig vekt på retorikk som *invented discourse*.¹⁷ Diskursen skapes, finnes opp, etter bestemte krav eller restriksjoner. For den vitenskapelige retoriker, dreier det seg enkelt sagt i første omgang om å gjøre tre viktige valg: Finne et passende retorisk mål, finne et relevant problem, og finne relevante *topoi* eller argumentasjonsstrategier som framstillingen dirigeres av. Uten at jeg skal gå i detalj om den topikale logikken, nevner jeg noen viktige punkter som bidrar til å beskrive hva de tre valgene innebærer.

Å finne et retorisk mål vil si å bestemme et mål som er passende og levdyktig, som kan skille mellom det som er relevant og irrelevant, og som må være mulig innenfor og i forhold til den motakergruppen budskapet formidles til. Målet må være knyttet til en problemstilling som er relevant for det aktuelle diskurssamfunnet, og det må føres en argumentasjon som følger kjente og aksepterte *topoi*. Det beste vil være at de skapte vitenskapelige bidraget skal bli ønsket som en del av det aktuelle fagets eller diskurssamfunnets litteratur.

Å finne et relevant problem vil si å velge en problemstilling som er aktuell der og da. Det dreier seg om å velge noe som kan diskuteres, og om å formulere spørsmålene som bør besvares. Ifølge Prellis kan man velge mellom ulike *stases* (eller *issues*).¹⁸ For den retoriske innholdsoppbyggingen i vitenskapelig diskurs, dreier det seg om fire generelle og overordnede *stases*, som identifiserer diskuterbare punkter knyttet til forskningspraksisens fire funksjoner: 1) å fram-

15 Prellis (1989).

16 Prellis (1989), kapitlene 5 og 9.

17 Prellis (1989), side 31.

18 Det greske *stasis*, det latinske *status* og det engelske *issue* refererer alle til det samme fenomen. Se Prellis (1989), sidene 44 – 45.

legge bevis: Hvilke fenomener eksisterer?, 2) å tolke konstrukt og informasjon: Hvilken betydning har de?, 3) å evaluere den vitenskapelige signifikansen av det som tas opp: Hva er verdien av de eksperimentelle, teoretiske eller metodologiske påstander som legges fram?, og 4) å anvende vitenskapelige metoder: Hvilke metoder er best egnet til de gitte problemstillingene?¹⁹ Disse *stases* er svært generelle, og innenfor hvert av dem finnes det underordnede *stases* som er knyttet til bevisenes, konstruktens, evalueringens og metodenes tilgjengelighet, betydning og nytte.

Så snart man mener å ha identifisert hvilket eller hvilke problem(er) som trenger å bli tatt opp, er neste skritt å finne den beste argumentasjonsstrategien for den situasjonen det vitenskapelige budskapet vil bli lest eller hørt i. Det er her Prelli snakker om egne *topoi* for vitenskapsretorikken. Igjen nøyter han seg med å formulere relativt generelle *topoi* som kan anvendes på enhver disiplin. Tanken om *topoi*, som benyttes mer eller mindre av alle vitenskapelige retorikere, bygger på oppfatningen av at de henter formuleringsmåter fra tidligere erfaring og oppnådd kunnskap; de velger så de formuleringene som antas å gi de beste mulighetene for retorisk suksess gitt de situasjonelle begrensninger og krav de må ta hensyn til. De tre generelle *topoi* som foreslås, har sine egne underklasser som jeg ikke går inn på her. De dreier seg om et *problem-løsning-topos* (anvendes gjerne i sammenhenger der det gjelder å etablere (eller bryte) forbindelser mellom empiriske eller teoretiske påstander og det som foreligger av tilgjengelig data eller tilgjengelig teori), et *evaluativt topos* (hvor de dreier seg om å teste verdien av eksperimentelle, teoretiske eller metodologiske påstander), og et *eksemplrelatert topos* (inkluderer diskursive strategier som å anvende eksempler, analogier og metaforer).

19 Prelli (1989), side 145.

For å illustrere sin egen teoretiske utlegning om vitenskapsretorikk og for å vise hvordan en vitenskapsretorisk analyse gir innsikt i retoriske valg, trekker Prelli inn utvalgte vitenskapelige kontroverser eller episoder, og for det meste fra 'harde' disipliner. Analysene bygger i stor grad på den situasjonelle og historiske kunnskapen som finnes om de enkelte episodene.

Dette vitenskapsretoriske perspektivet gir en god forklaring på mange av de lingvistiske observasjonene vi har gjort i KIAP (se ovenfor). De fleste funnene knyttet til pronomenbruk, valg av verb ved førstepersonspronomen, bruk av metadiskursive konstruksjoner samt ulike polyfoniske konstruksjoner faller naturlig inn i rammen av den logikken som er særegen for vitenskapsretorikk, nemlig valg av et passende mål, oppdagelse av et relevant problem og bruk av relevante argumentasjonsstrategier som framstillingen kan følge. Det dreier seg i alle sammenhenger om valg av språklige symboler som anvendes for å frambringe kooperative handlinger og holdninger. Denne samhandlingen kan være mer eller mindre konfliktfylt og mer eller mindre aggressiv, alt etter hvor tydelig den vitenskapelige retorikeren ønsker å posisjonere seg i det vitenskapssamfunnet han/hun er eller ønsker å bli medlem av.

For å illustrere sammenhengen mellom lingvistisk fenomen og retorisk samhandling har jeg her valgt å se nærmere på bruken av nektingsor det IKKE i vitenskapelige artikler. De tre nektingsor det betraktes innenfor lingvistisk polyfoni som den polyfone markør *par excellence*.²⁰ Nedenfor gir jeg

20 Noe av det mest attraktive med den lingvistiske polyfoniteorien er at den kan anvendes på svært mange og ulike lingvistiske fenomener, som syntaktisk nektning, konnektiver, adverb, epistemiske konstruksjoner, gjengitt tale, med flere. Om nektning i franske lederartikler, se Roitman (2004).

først en kort innføring i lingvistisk polyfoni-teori.

Noen teoretiske momenter i lingvistisk polyfoni

Den lingvistiske polyfoniteorien som skal presenteres her,²¹ og slik den kommer til uttrykk i ScaPoLine²² (forkortelse for “théorie SCAndinave de la POLyphonie LINGuistique”), er en videreutvikling og spesifisering av den franske enonsiative (utsigelsesrelaterte) lingvistikken.²³ Vår store inspirasjonskilde har vært Oswald Ducrot og hans “skisse til en polyfoniteori”. Ducrots skisse var et oppgjør med den tradisjonelle og stivnetete oppfatningen av de taltalende subjekt som unikt og udelelig. Han formulerte en hypotese om at flere stemmer eller synspunkt kan være til stede i én og samme ytring, og hvor en stemme, nemlig avsenderens eller lokutørens, er dominerende. På denne måten er lingvistisk polyfoni hierarkisk.²⁴ Ducrots skisse ble i sin tur videreutviklet av den danske enonsiasjonsforskeren Henning Nøлке,²⁵ som i samarbeid med gruppen “De skandinaviske polyfonister” skapte ScaPoLine.²⁶

21 Denne innføringen bygger på Fløttum (2004a).

22 Se Nøлке, Fløttum & Norén (2004).

23 Mer om denne i Marnette (2001).

24 Det polyfonibegrepet Ducrot (1984) utviklet, og som vi har som utgangspunkt, har lite eller ingenting å gjøre med det begrepet Bakhtin utviklet blant annet i sine studier av Dostojevskij (Bakhtine (1970)), hvor det i hovedsak dreier seg om polyfoni som et spill mellom selvstendige stemmer (se Tønnesson (2003)). Mer om det hierarkiske og lingvistiske polyfonibegrepet i Nøлке, Fløttum & Norén (2004).

25 Se Nøлке (1989), (1994).

26 I polyfonigruppen arbeidet vi innenfor et tverrfaglig NOS-H-prosjekt, 1999–2002. Se <http://www.hum.au.dk/romansk/polyfoni/>. Tre av lingvistene fortsatte samarbeidet, som resulterte i ScaPoLine (Nøлке, Fløttum & Norén (2004)).

ScaPoLine er en lingvistisk teori i den forstand at den tar utgangspunkt i strukturer på *langue*-nivå. Målet er imidlertid at den skal signalisere mulige tolkninger av en ytring eller en tekst (på *parole*-nivå). Teorien ønsker å beskrive og forklare hvordan betydning oppstår på ytringsnivå og derefter på tekstnivå.²⁷ ScaPoLine skal presisere lingvistiske instruksjoner som påpeker de tolkningspotensial som finnes, og er i seg selv en teori om mulige relasjoner mellom analyse av enkeltytringer og tekst.

For å presentere noen utvalgte sentrale termer og begreper i ScaPoLine, er det naturlig å ta utgangspunkt i den kانونiske ytringen “Denne veggen er ikke hvit” (på fransk: “Ce mur n’est pas blanc”), fordi den viser et enkelt, men sentralt, fenomen. Den kan analyseres slik, i to ulike synspunkter (*sp*):

Denne veggen er ikke hvit.

sp₁: ‘denne veggen er hvit’

sp₂: ‘sp₁ er ikke gyldig’

Dette er en polyfonisk struktur (*p*-struktur) som lar seg etablere på grunn av polyfonimarkøren IKKE. Nøkingen utgjør spore etter de to oppsatte synspunktene. P-strukturen inneholder også en instruksjon om at lokutøren, som er hierarkisk overordnet, tar ansvar for sp₂ og avviser sp₁; sp₁ er ikke lokutørens ansvar. Mer sier ikke p-strukturen; den indikerer intet om hvem som kunne ha tenkt eller sagt innholdet i sp₁. I tolkningsprosessen vil imidlertid den fysiske mottakeren automatisk søke etter identiteten til den som står bak sp₁, ved hjelp av tekstlig eller situasjonell kontekst. Resultatet av denne tolkningsprosessen er en polyfonisk konfigurasjon (p-konfigurasjon),

27 En utvidelse av teorien (ScaPoLine Étendue) er ment å skulle være et bindeledd til tekstanalyser. For en gjennomgang av dens teoretiske grunnspørsmål, se Nøлке, Fløttum & Norén (2004).

som er sentral som bindeledd til tekst analyse. Vi skal nedenfor se nærmere på p-konfigurasjonens viktigste komponenter.

Konfigurasjonen utgjør en del av den semantiske beskrivelsen av ytringen. Ytringen er resultatet (eller et bilde) av en enonsiasjon. Dermed må konfigurasjonen inneholde spor om enonsiasjonens instanser. Av disse er det lokutøren som er det konstitutive element. P-konfigurasjonen konstrueres av lokutøren og er sammensatt av fire komponenter – lokutøren selv og tre andre komponenter skapt av ham:

1) Lokutøren-som-konstruktør (forkortet til LOK) har ansvar for enonsiasjonen, styrer det polyfone "dramaet" og konstruerer de øvrige komponentene i p-konfigurasjonen:

2) Synspunktene (forkortet til sp) består av et innhold, en vurdering og en kilde.

3) Diskursindivider er semantiske størrelser som kan utfylle variabelen kilde.

4) De enonsiative båndene knytter diskursindivider til sp.

Oppsummerende: P-konfigurasjonen (konstruert av LOK) består av synspunkter (sp) knyttet til diskursindivider gjennom ulike enonsiative bånd. Det må særlig understrekes at lokutøren har en dobbeltrolle: å konstruere p-konfigurasjonen og å presentere egne synspunkter. De fire komponentene kan være eksplisitt til stede (markert) og gi instruksjoner for sin tolkning, men de er det ikke nødvendigvis. Hv er enkelt av dem er presisert og videreutviklet i ScaPoLine. Her skal jeg se nærmere på en av dem: diskursindividene.

LOK konstruerer diskursindivider som bilder av ulike *lingvistiske personer* presentert i teksten. En lingvistisk person²⁸ kan være representert av ulike nominalfraser (personlige pronomen, substantivfraser, egennavn), altså en størrelse som det er referert til lingvistisk, eller den kan være ikke-representert

28 Se Fløttum (2003d).

(som den ansvarlige for sp₁ i ytringen "Denne veggen er ikke hvit"). En lingvistisk person er under begge omstendigheter et potensielt diskursindivid i p-konfigurasjonen (i tolkningsprosessen).

De viktigste diskursindividene er konstruert med utgangspunkt i utsigelsens protagonister: lokutør eller avsender (LOK) og allokutør eller mottaker (ALLOK). Disse skiller vi fra de *tredje*, en term som skal dekke alle diskursindivider som ikke har noen (direkte) forbindelse verken med LOK eller ALLOK.

Lokutøren er polyfonispilletts viktigste aktør i den forstand at han er iscenesetter og hierarkisk overordnet de andre (se note 24). Som konstruktør kan LOK skape to ulike bilder av seg selv. Det bildet han skaper i ytringsøyeblikket, kaller vi *ytringslokutør*, *l₀*, som har som eneste funksjon å være kilde for enonsiasjonen i det presise øyeblikket den skjer. Det andre bildet LOK kan skape av seg selv, kaller vi *tekstlokutør*, *L*. Dette individet har egenskaper som en "fullverdig person". Tekstlokutøren kan utgjøre et generelt bilde av LOK eller et bilde av ham hentet fra et annet tidspunkt enn det som er her og nå i den aktuelle enonsiasjonen. Tekstlokutøren kan også være markert. I ytringen "Jeg spør meg selv om dette er bra" er begge markert: *l₀* gjennom *jeg* og *L* gjennom *meg*. ALLOK har to tilsvarende bilder: ytringsallokutør (*a0*) og tekstallokutør (*A*).

De tredje består naturlig nok av en serie av underkategorier. De kan være representert av tredjepersonspronomen eller ubestemte pronomen, substantivfraser eller egennavn. For det første skiller vi mellom *individuelle tredje* og *kollektive tredje*. De siste kan vi symbolisere ved *MAN*.²⁹ Dette *MAN*

29 ScaPoLine er utviklet med bakgrunn i fransk språk, men hovedideene kan i stor grad overføres til andre språk. Når jeg bruker *MAN* som symbol på den polyfoniske tredje her, så er det parallell med at vi har brukt det franske *ON*. Disse abstrakte størrelsene må ikke forveksles

denoterer enhver kollektiv tredje og representerer i prinsippet den "generelle mening", men kan også være spesifisert. De mest heterogene MAN kan aller vi polyfoni-MAN, som er et virkelig kollektiv, med medlemmer som kan skille seg ut som individer, og som kan "ta ordet". Dette MAN kan være representert ved pronomenene *man* (*en, ein*), ofte fulgt av et meningsverb, og det kan inkludere den tekstuelle lokutør eller allokutør. Det kan også være representert ved pronomenene *vi* og *du* (med mer eller mindre ubestemt betydning). På motsatt side av skalaen av verdier for de kollektive tredje, finner vi de homogene MAN. De tre diskursindivider betraktet som et kollektiv med vage grenser, som svarer til doxa, "evige sannheter", og lignende. Vi kan her doxa-MAN. De som skiller polyfoni-MAN fra doxa-MAN, er at det første er delelig i flere stemmer, mens det siste er udelelig.

Oppsettet nedenfor oppsummerer de ulike typer diskursindivider:

LOK: ytringslokutør (l_0) / tekstlokutør (L)

ALLOK: ytringsallokutør (a_0) / tekstallokutør (A)

Tredje: individuell tredje / kollektiv tredje (polyfoni-MAN og doxa-MAN)

Alle diskursindivider kan være eksplisitt representert; det vil si at de kan etterlate seg lingvistiske spor som bidrar til å etablere p-strukturen. De individuelle tredje er alltid representert, mens de kollektive av typen doxa-MAN sjelden er det. For en analyse av syntaktisk nekting vil det være særlig interessant å finne ut hvilken diskursindivider som står bak det positive sp_1 og i sin tur hvilken eventuell reell, fysisk instans de svarer til. Konteksten kan eksplisitt de, men de t

med de ubestemte pronomenene *man* og *on*, selv om de sistnevnte kan representere de førstnevnte. Mitt doxa-MAN (se nedenfor) svarer til LOI (lov) i ScaPoLine.

kan også ofte dreie seg om et vagt kollektivt individ som svarer til de diskursamfunnet forfatteren forholder seg til. De kan dessuten være vanskelig å skille skarpt mellom polyfoni-MAN og doxa-MAN. Nektingsordet IKKE er særlig retorisk interessant fordi de t inviderer til samhandling mellom ulike synspunkter som står mot hverandre på ett eller annet vis, og hvor det ene (lokutørens) er overordnet.

Polyfonisk nekting: karakteristikk og retoriske funksjoner

Som vi har sett, er den syntaktiske nektingen et typisk eksempel på lingvistisk polyfoni slik den forstås innenfor ScaPoLine. At nektingen alltid er polyfonisk, det vil si at den signaliserer to stemmer, er imidlertid ikke opplagt. Uten å gå inn i den omfattende litteraturen som er viet dette spørsmålet, vil jeg trekke fram et viktig punkt som er særlig relevant for framstillingen her, nemlig skille mellom deskriptiv og polemisk nekting.³⁰ I et polyfonisk perspektiv dreier dette seg om tilstedeværelse (polemisk) eller ikke (deskriptiv) av et positivt synspunkt som underliggende nektingen. En rimelig tolkning av nektingen i ytringen "Det finnes ikke en sky på himmelen" vil være at den er *deskriptiv*. Denne ytringen beskriver kun et saksforhold; den kan være valgt som en passende beskrivelse av værforholdene. Kanskje gir den en bedre effekt i en gitt situasjon enn for eksempel "Himmelen er helt blå". Derimot synes nektingen i

30 Denne diskusjonen kan spores helt tilbake til Aristoteles; her baserer jeg meg i hovedsak på Nølke (1993a) og (1993b), som igjen er inspirert av Ducrot. I tillegg til skillet deskriptiv-polemisk, er også metalingvistisk nekting en relevant kategori, som jeg ikke går nærmere inn på her. For mer utførlige referanser til arbeidet om nekting, se Fløttum (1998) og Roitman (2004).

“Denne v eggen er ikk e hvit” å være a v en annen karakter. Den er *polemisk*, og intuitivt får man en klar følelse a v at et underliggende synspunkt, ‘Denne v eggen er hvit’, blir avvist.

Det er imidlertid vanskelig å gjennomføre dette skillet som absolutt i tolkningen a v isolerte ytringer. Både en språklig kontekst og en situasjonell kontekst vil ofte være nødvendige for å sikre en rimelig tolkning. Det er for eksempel ikke vanskelig å tenke seg en situasjon hvor ytringen “De t finnes ikk e en sky på himmelen” kunne tolkes som polemisk, for eksempel hvis den var en reaksjon på ytringen “De t kommer til å regne”. På den annen side, som Nølke påpeker,³¹ formidler enhver nekting en beskrivelse. Men i den typen som gjerne kalles deskriptiv, er beskrivelsen på en måte satt i fokus; beskrivelsen blir nektingens eksistensgrunnlag. Nektingen kan være den beste måten å uttrykke et saksforhold på i en gitt sammenheng.

I det videre vil jeg følge Nølke³² når han foreslår å betrakte all nekting som primært polemisk, og den deskriptive tolkningen som avledet av den polemiske. Det dreier seg om en derivasjon som finner sted i tolkningsøyeblikket og som på et vis viser ut det underliggende positive synspunkt. Det står da kun igjen synspunkt 2 (sp₂, se analysen ovenfor), som lokutøren er ansvarlig for, og som støtter seg direkte på det negative innholdet. Når man betrakter all nekting som primært polemisk, inviterer dette til leting av spor etter et underliggende positivt synspunkt. Men dette perspektivet indikerer også at det finnes noen bestemte betingelser som inviterer til en deskriptiv lesning. Slike blir av Nølke kalt “contextes déclencheurs”, altså kontekster som slipper løs eller setter i gang en deskriptiv tolkning. De motsatte, “contextes bloqueurs”, blokkerer en deskrip-

tiv avledning. Som eksempler kan nevnes at enhver struktur som inneholder noe kontrastivt (som for eksempel konnektiven *men*), gjerne blokkerer en deskriptiv lesning, mens skilte uttrykk (som for eksempel adjektivet *dyr*) kan sette i gang en deskriptiv lesning.³³

I denne artikkelen holder jeg fast ved oppfatningen av nektingen som primært polemisk eller polyfonisk, i den forstand at det i utgangspunktet finnes et positivt synspunkt som ligger under nektingen. Men kontekstene for å påvise et slikt underliggende synspunkt er ulike, og derfor vil jeg foreslå følgende diskursive anvendelser (eller tolkninger) av nektingen som karakteristiske for vitenskapelig diskurs:³⁴

- 1) polemisk nekting
- 2) informativ nekting
- 3) vitenskapelig nekting

Den første av disse er det uproblematiske å bestemme som polemisk, og dermed polyfonisk. De to andre vil sannsynligvis forstås som mer “deskriptive”, i henhold til oppfatningen om at det finnes to atskilte typer nekting (polemisk og deskriptiv). Men vi skal se at ved å utnytte den konteksten vi kjenner som rammen for tilblivelsen av en vitenskapelig artikkel, framstår disse også som polyfone. Uansett vil jeg understreke at det aldri vil være snakk om vannte tte skott mellom dem.³⁵ Til det er det for mange ulike

33 Nølke (1993b), sidene 250 – 256.

34 Av praktiske årsaker baserer jeg det følgende kun på et underkorpus bestående av 20 norske lingvistiske artikler. Mine undersøkelser gir imidlertid grunn til å hevde at de samme typene forekommer i KIAPs andre underkorpora også. Men det kan være forskjeller både mellom språk og disipliner når det gjelder utnyttelsen av de tre typene og eventuelt andre typer som ikke er framstilt her.

35 Jeg vil heller ikke på noen måte pretendere at disse tre anvendelser er dekkende for all bruk av nekting man finner i en vitenskapelig artikkel. Den såkalte deskriptive nektingen finnes selv-

31 Nølke (1993a), side 218.

32 Nølke (1993b), sidene 241 – 242.

tolkninger de f orskjellige k ontekstene k an invitere til. De t dreier seg mer om en sk ala hvor nektingen k an plassere seg med en større eller mindre grad a v polemisk v erdi. Derimot mener jeg at de ulike anvendelsene nektingen k an ha, understrek er den re toriske dimensjonen i sjangeren vitensk apelig artikkel v ed at de alle im pliserer en samhandling mellom ulike stemmer.

Generelt er følgende spørsmål styrende for tolkningen av konkrete nektingseksempler: For samtlige tre: Hv em er/k an være ansvarlig for (kilden til) de t underliggende positive synspunkt? For informativ og vitenskapelig nekting: Hv ordan k an tilstedeværelsen a v e t positivt underliggende synspunkt (sp₁) forklares?

For øvrig presiserer jeg at de modelleksemplene jeg presenterer nedenfor, ikke er modelleksempler i annen forstand enn at de gjengir de t semantisk -pragmatiske innholdet i de aktuelle anvendelsene. De leksikalske realiseringene k an være mange og svært forskjellige. Når jeg bruker ANNEN/-ANDRE, er de t for å betegne generelt den forskningen og de synspunktene som tillegges andre enn den aktuelle artikkelens forfatter(e). Sistnevntes forskning og synspunkter, formidlet i artikkelen eksemplene er hentet fra, betegnes med EGEN/EGNE.

1) Polemisk nekting med avvissende funksjon

Denne typen bruk a v nekting gjelder valg, observasjoner og påstander formidlet a v ANDRE, som avvises a v forfatteren. Tilstedeværelsen a v e t positivt underliggende sp₁ er klar. Dette synspunktet betraktes som ugyldig (nektingen er *polemisk*), og dermed får nektingen en re torisk funksjon som kan

.....
 følger også, blant annet i bekrivelse av materiale i for eksempel medisinske artikler samt i særlige mer eller mindre faste leksikalske formuleringer (se eksempel (9) nedenfor).

kalles *avvisning* (eller refutasjon). Nektingen anvendes i en særlig type samhandling som karakteriseres ved at forfatter fremmer egne synspunkt på bekostning av andres. Kiteksten k an fortelle oss om de ANDRE (altså kilden til sp₁) er identifiserbare og i så fall om de er individuelle eller kollektive tredjediskursindivider; de kollektive k an være enten det polyfoni-MAN eller doxa-MAN. I tekstitolkningen blir oppgaven å finne ut hvem disse abstrakte diskursindividene k an svare til i det aktuelle forskningssamfunnet.

Den polemiske nektingen k an inndeles i tre underanvendelser, alt etter utsigelsesmessig situering og graden av eksplisitering av kilden for sp₁.

1a) Utsigelsessituert avvisning

Modelleksempel:

Min studie viser at X IKKE er / gjør A .

I denne typen eksempel er nektingen klart knyttet til EGEN forskning, til den utsigelsen forfatteren er ansvarlig for. Forfatteren avviser et synspunkt som er formidlet av ANDRE, uten at denne eller disse nødvendigvis er eksplisittert. I de følgende eksemplet er kilden til sp₁ eksplisittert:³⁶

(1) Det er SPE-modellen (Chomsky & Halle 1968) som ligger til grunn for Rischels tankegang. Han mener neppe at UA-regelen opererer helt valgfritt, men jeg har vist at han heller IKKE har empirisk dekning for å hevde at den er obligatorisk. (noling10)

Det interessante i (1) er ikke om den ANDRE – her en individuell tredje som svarer til den reelle Rischel – eksplisitt har sagt at [han har empirisk dekning for ...], men at lokutøren tillegger ham et slikt synspunkt. I (2) er kilden til sp₁ ikke eksplisittert:

.....
 36 I eksemplene kan det forekomme flere nektinger. Den eller de som er gjengitt med versaler er de relevante for diskusjonen.

(2) Vi har sett at det IKKE er noe i veien for å anvende trekkanalyser i kognitiv grammatikk, men at det forutsetter at [...]. (noling06).

Forfatteren avviser i sin konklusjon at de t skulle være noe i veien for å anvende trekkanalyser i kognitiv grammatikk. Det finnes ingen umiddelbare spor etter et diskursindivid som kan tolkes som kilde til de t underliggende sp_1 . Kilden kan finnes eksplisitt eller implisitt uttrykt tidligere i artikkelen, eller lokutøren har ganske enkelt konstruert det for sin argumentasjon.

1b) Eksplisitt avvisning av ANNEN-studie uten utsigelsessituering

Modelleksempel:

De andres studier er / gjør IKKE A.

I denne typen eksempel gjelder nektingen forskning som er utført av ANDRE, uten at det angis noen umiddelbar direkte tilknytning eller relevans til EGEN-studie:

(3) Anderson går ut fra at [...]. Anderson har likevel IKKE uavhengig evidens for påstanden. (noling05)

Her er det en individuell tredje som svarer til den reelle Anderson som tillegges sp_1 . Igjen er det interessante ikke om den ANDRE eksplisitt har sagt at [han har uavhengig evidens for påstanden], men at lokutøren konstruerer og tillegger ham synspunktet.

1c) Avvisning av et synspunkt uten eksplisitt kilde

Modelleksempel : X er / gjør IKKE A.

I denne bruk gjelder nektingen som i 1a) og 1b) et synspunkt eller et forskningsresultat som tillegges en ANNEN. Forskjellen er at i denne bruken er nektingen verken situert i forhold til EGEN forskning eller relatert til en eksplisitt ANNEN:

(4) Partiklene -a og -at er følgelig ikke allomorfer, men må oppfattes som to morfemer med samme eller tilnærmet samme betydning. Derav følger at de IKKE kan ha samme historiske opphav. (noling08).

Når det som i (4) mangler umiddelbare spor etter kilden for sp_1 , [partiklene kan ha samme historisk opphav], kan synspunktet potensielt tillegges doxa-MAN, eller et polyfoni-MAN. Om de tte svarer til et reelt og eksplisitt synspunkt i den aktuelle problematikken, kan bare en større kontekst svare på. I teksten som følger etter det te eksemplet, gjøres det umiddelbart rede for vanlige oppfatninger som eksisterer om spørsmålet (og med eksplisitte referanser), men uten at disse tillegges avgjørende betydning.

2) Informativ nekting med avgrensede funksjon

Denne anvendelsen av nektelsesordet IKKE gjelder EGENE valg og mål. Tilstedeværelsen av et underliggende sp_1 er ikke åpenbar. Det kan imidlertid påvises ved kontekstuell inferens. Dersom en forfatter velger å studere fenomen A, som består av delene a_1, a_2, \dots, a_n , vil de t relevante forskersamfunnet i første omgang anta at delene a_1, a_2, \dots, a_n studeres. Men forfatteren velger for eksempel å utelukke del a_1 . Derfor må han eller hun benekte de t synspunktet de t er mulig at forskersamfunnet har. Nektingen blir slik mer informativ enn polemisk; den får en avgrensende funksjon.

Modelleksempel:

Jeg studerer IKKE a_1 i denne artikkelen.

(Kontekst : Mitt område A inneholder faktorene a_1, a_2, \dots, a_n .)

I denne typen samhandling er de t ikke et synspunkt tillagt et individuelt tredje-individ som benektes, men et synspunkt som er konstruert og tillagt et kollektivt MAN.

Nedenfor følger to autentiske eksempler:

(5) For en kognitiv grammatiker vil den naturlige responsen på korrespondansekriteriet være å tenke ut en psykolingvistisk test [...]. Jeg skal IKKE her komme med noen konkrete forslag til tester, [...]. (noling06)

(6) Tre grupper av barn ble testet, [...]. Barna var i tillegg valgt ut på basis av dialekt: begge foreldrene skulle snakke østlandsk. Alle de voksne snakket østlandsk (her sjekket vi IKKE foreldrenes dialekt), og var i alderen 27 – 50 år. (noling07)

Når det gjelder de to siste eksemplene, vil leser og forskersamfunn i første omgang kunne anta, ut fra det som er sagt om foreldrene til forsøkspersonene, at dialekten til de voksne foreldre også ble sjekket. De to må benektes slik at avgrensningen av forsøkspersonene blir presis, og korrekt.

3) Vitenskapelig nekting med framskrittsfunksjon

Denne anvendelsen, som jeg kan aller *vitenskapelig*, gjelder data brukt i EGEN studie eller resultater oppnådd i EGEN studie. Tilstedeværelsen av sp_1 er relativt opplagt i den forstand at diskusjon omkring data, materiale og resultater er en konstituerende del av all vitenskapelig virksomhet. Forfatter forutser eller forestiller seg at ANDRE kan tenke seg noe som ikke stemmer med de aktuelle dataene. Dette må derfor benektes. Man kan kalle det en *vitenskapelig nekting* nettopp fordi den berører analyse og tolkning av selve det vitenskapelige studieobjektet. En slik type nekting får en *framskrittsfunksjon* fordi den bidrar til å vise ukorrekte oppfatninger om en bestemt type data. For å bringe vitenskapen framover må eventuelle misforståelser korrigeres. Kildene til sp_1 kan være mange. Det kan dreie seg om et mer eller mindre dif-

fusktollektivt individ, som for eksempel svarer til de forskersamfunnet forfatter føler tilhørighet til; det kan være et individuelt tredje-individ som svarer til en person forfatter har i tankene (men som det vanligvis ikke er referert til); eller det kan til og med være tekstlokutøren L, det vil si et bilde av lokutøren hentet fra for eksempel et tidligere stadium eller fra en annen studie (LOK kan slik iscenesette en diskusjon med ulike bilder av seg selv).

Modelleksempel:

Mine data indikerer / viser IKKE A.

(Kontekst: X / MAN / JEG kan ha tenkt eller sagt at mine data indikerer A.)

Denne bruken kan realiseres gjennom en rekke konstruksjoner og leksikaliseringer. Her nøyer jeg meg med å vise to eksempler:

(7) Betoningen av *fått* i (60) er IKKE fokal, så dette er IKKE polaritetsfokus. (noling10)

(8) Heller enn å be om informasjon gjentar hun [Anna] hva Charlotte nettopp har sagt med spørrende intonasjon. Det er altså IKKE noe genuint spørsmål, men en ekspressiv språkhandling som uttrykker overraskelse. (noling14)

Det er sannsynlig at denne tredje typen bruk av nekting har en større utbredelse enn det som foreslås her. I andre sjangre, for eksempel journalistiske og politiske, vil lignende bruk av nekting finnes. En mer generell og sjangeruavhengig betegnelse enn det *vitenskapelig med framskrittsfunksjon* er, kunne være *nekting med korrigerende funksjon*.

Helt til slutt i denne gjennomgangen skal jeg vise et eksempel på en anvendelse av nekting som antakelig ikke er polyfon. Den kommer klart nærmest den deskriptive tolkningen forstått som en konstruksjon hvor man ikke (eller vanskelig) kan tenke seg et underliggende positivt synspunkt. Det dreier seg om tilfeller hvor de tilsynelatende

ikke finnes andre adekvate måter å uttrykke saksforholdet på enn ved syntaktisk nekting (ofte i forhold med statistiske signifikansberegninger av kvantitative data):

- (9) Den lille svake klassen (WSR og WSN) ser ut til å grupperes sammen med de sterke verbene, dvs. at det IKKE er noen signifikant forskjell mellom disse gruppene og de sterke verbene i gruppe S1 og S3. (noling07)

Nektelsen kan også her betraktes som vitenskapelig (eller korrigerende), men den er av en annen karakter enn (7) og (8).³⁷

Jeg har foreslått tre ulike tolkninger av nektingen IKKE. Uten på noen måte å påstå at disse dekker all bruk av nekting man kan finne i vitenskapelige artikler, hevder jeg at de er sentrale representanter for hvordan nekting anvendes i denne sjangeren. Det er et polyfonisk-teoretisk perspektiv et har vært sentralt som utgangspunkt. De ulike retoriske funksjonene har jeg kunnet foreslå ved å kombinere instruksene fra den lingvistiske analysen av ulike tilstedeværende stemmer med den kunnskapen jeg innehar om sjangeren vitenskapelig artikkel og om den konteksten denne sosiale praksisen utspiller seg i.

Tekstanalyse

I Prellis teori savnes en større vektlegging av de språklige valg som må støtte opp under de retoriske valg en forsker gjør i sine framstillinger. I denne artikkelen har jeg fokusert på et enkelt språklig middel, nektingen IKKE. Jeg skal nå se nærmere på hvordan den blir anvendt i en utvalgt vitenskapelig artikkel. Det dreier seg om en lingvistisk artikkel (kodet som noling01 i KIAP-korpuset) skrevet av én forfatter. Artikkelen presenterer en lingvistisk analyse av det norske pronomenet *denne* (samt formene *dette* og

disse). Sammendraget lyder slik:

- (10) Artikkelen belyser de selvstendige, ikke-attributive pronomenene *denne*, *dette* og *disse*. Først og fremst undersøkes det deskriptivt hvilke bruksbetingelser pronomenene har i forhold til mulig antesedent. Det vises at de er gjenstand for en generell subjektstvegring. Både semantiske og pragmatiske betingelser undersøkes og forkastes. Deretter foreslås en syntaktisk analyse basert på bindingsteorien i Chomsky (1986) og på Hestviks (1992) analyse av anti-subjektstvegring. Den gjør rede for de setningsinterne begrensningene på koreferanse.

Årsaken til at denne artikkelen er valgt, er ikke mer spesiell enn at den har et høyt antall forekomster av nektingen IKKE (i alt 67 forekomster, som gir en relativ frekvens i forhold til antall ord i selve tekstkroppen på 1,51%; til sammenligning er gjennomsnittet for de 20 lingvistiske artiklene jeg har basert min undersøkelse på, 0,98%). Forfatteren har dessuten konstruert artikkelen på en særlig eksplisitt måte med en klar og informativ struktur og med eksplisitte angivelser overfor leseren av hva som skal gjøres/studeres, og med informative delkonklusjoner gitt underveis.³⁸

Forfatteren har satt seg som mål å gi en deskriptiv analyse av pronomenene *denne*s bruksbetingelser samt å finne en adekvat analyse som kan bevise den påviste generelle subjektstvegringen. Forfatterens implisitte ønske tolker jeg som å oppbevise det diskurssammenheng hun er eller vil være en del av. Hun posisjonerer seg ved å finne et pro-

38 KIAP-prosjektet har ikke til hensikt å vurdere kvaliteten av de enkelte artikler som korpuset inneholder. Alle har gjennomgått fagfellevurderinger, og vi må derfor regne med at kvaliteten holder mål. Det kan derimot ikke være skadelig å nevne at enkelte artikler er særlig velkrevne (det vil si godt og eksplisitt strukturert) og dermed lette å lese for mottakeren, slik som noling01 etter min oppfatning er.

37 Se også note 35.

blem (*stasis*) av den evidensielle typen, hv or et im plisitt underliggende spørsmål kunne være om de t fi nnes vitensk apelig bevis f or den påviste subjektvegringen. Samtidig virker de t som om en problemstilling a v den metodologiske typen har vært viktig: Er den syntaktiske analysen baser t på bindingsteorien adekvat i de tte tilfellet? Som den beste argumentasjonslinjen f or akkurat de t utvalgte probleme t og f or den situasjonen budskapet formidles i, synes forfatteren å ha valgt *toposet* problem-løsning (det dreier seg i noling01 om å etablere en forbindelse mellom den em piriske påstanden om subjektvegring ved pronomene t *denne* og de t som foreligger av tilgjengelig teori). De t evaluative *toposet* utgjør også en del av strategien i den forstand at de t delvis dreier seg om å teste bindingsteoriens analysepotensial.

Den dominerende nektingstypen i no - ling01 er den an vendelsen jeg har k alt *viten- skapelig* (eller k orrigerende) v ed at den a v- viser mulige uk orrekte oppfatninger om de dataene som er tilgjengelige. F or forfatteren dreier det seg om å finne en løsning på problemet *denne* og hvilke bruksbetingelser det har. Et godt eksem pel er sammenligningen mellom *denne* og ordet *sistnevnte*:

(11) I (8a,b) er DENNE koreferent med et ledd som IKKE er sist, her er *sistnevnte* umulig. I (8c) har vi en situasjon hv or det nominale leddet som er lineært sist, er foreslått som antesedent. Her er bare *sistnevnte* akseptabelt, DENNE er umulig. Vi ser altså at DENNE IKKE behøver å være det siste substantiviske leddet som ble nevnt, mens dette for *sistnevnte* derimot er et krav. At det IKKE er et "sisthetskrav", understrekes ytterligere av at pronomenet DENNE også kan ha kataforisk referanse:

[EKSEMPEL]. Vi kan altså fastslå at DENNE IKKE har fullstendig samme bruksbetingelser som *sistnevnte*, og at de blant

annet skiller seg fra hverandre ved at DENNE IKKE behøver å referere til det sist nevnte substantiviske ledd.

Den problem-løsningargumentasjonen som framføres her, understøttes av en særlig hyppig bruk av de t polyfone og vitensk apelige IKKE. F orfatteren k ommer nærmere en løsning (og gjør framskritt på vitensk apens vegne) ved å diskutere med andre stemmer . Kildene til sp₁ kan være mange. I dette tilfellet er de t ant akelig både e t polyfoni-MAN som svarer til de t kollektive forskersamfunnet og en individuell tredje som svarer til en eller flere navngitte forskere som forfatteren tillegger oppfatningen gjengitt i sp₁. En annen lignende argumentasjonskjede finnes i følgende sekvens hentet fra den innledende diskusjonen om bindingsteorien:

(12) I (22a) er anaforen *meg selv* bundet i et lokalt domene (setningen) av *Jeg*, noe som er lov i forhold til prinsipp A. I (22b) er anaforen IKKE bundet i det lokale domenet (den underordnede setningen), og setningen er derfor IKKE akseptabel. I (23a) er det lokale domenet den underordnede setningen, og der er pronomenet fritt, i den forstand at det IKKE har noen mulig antesedent. I (23b) er de t lokale domenet den finitte setningen som alle NPene deltar i, og vi har IKKE anledning til å ha et objektspronomen som har antesedenten i samme setning.

Det er denne anvendelsen av nekting og denne problemløsende argumentasjonsstrategien (*topos*) som dominerer i artikkelen. Men forut f or argumentasjonen har f orfatteren måttet v elge selv e problemområde t (*stasis*). Til det benytter hun blant anne t den informative nektingen med a vgrensningsfunksjon. Her følger et eksempel hentet fra artikkelens start:

(13) I denne artikkelen skal jeg belyse flere sider ved pronomenet *denne*, med de alter-

native formene *dette* og *disse*. Diskusjonen avgrenses til den pronominal bruk av *denne*: Vi skal altså IKKE se på den determinative bruken, hvor det modifierer et substantivisk ledd [...].

Avgrensningen er særlig eksplisitt ved at den uttrykkes i en bekreftende konstruksjon først ("Diskusjonen avgrenses til ...") og deretter presiseres i en benektende konstruksjon ("Vi skal altså IKKE se på ..."). Kilden til det underliggende sp_1 i dette eksemplet kan være et mer eller mindre diffust kollektivt tredje-individ, som svarer til det forskersamfunnet forfatter føler tilhørighet til. Vår forfatter synes å anta (bevisst eller ubevisst) at én som leser første setning, vil tenke at både pronominal og determinativ bruk skal studeres. Dette korrigeres på to måter, hvorav den ene er en benektende konstruksjon.

Artikkelen noling01 er opplagt polyfonisk, men nektingen brukes i hovedsak til saklige og ikke avvisende ytringer. Dette er som tidligere nevnt den vitenskapelige nektingen som er den klart hyppigste; dette er i hovedsak i stilarten at det titalls polemisk nektinger anvendes (der nektingen gjelder observasjoner og påstander formidlet av ANDRE, som avvises). I (14) har vi eksempler på den utsigelsessituasjonen avvisningen; (15) er eksemplet på eksplisitt avvisning av andres studier:

(14) I denne artikkelen skal vi se på hvilke bruksbetingelser som finnes. Vi skal se at begrensningene på pronomenets referanse IKKE kan beskrives som en slags språklig deiksis hvor det sist nevnte er den sannsynlige eller endog mulige referanse. Det mer generelle begrepet distanse kan heller IKKE beskrive de observerte begrensninger. Tvert imot viser det seg at hovedbegrensningen ser ut til å være at det aldri kan være koreferent med et subjekt.

(15) Disse forklaringene [tidligere henvisning til] viser seg IKKE å kunne dekke de observerte dataene.

Artikkelen inneholder ingen eksempler med opplagt usituerte avvisningsnekting. Dette støtter opp om den inntrykket man får av artikkelen som særlig tydelig og eksplisitt.

Gjennomgangen av noen av de 67 IKKE-forekomstene i noling01 viser hvordan et enkelt språklig fenomen kan bidra til å gjøre en tekst retorisk. IKKE representerer et retorisk valg, og dette er ingen tvil om at dette enkeltordet bidrar til å skape en diskurs som inviterer til interaksjon med flere ulike stemmer om holdninger og handlinger.³⁹ Det polyfoniske perspektivet signaliserer imidlertid at denne samhandlingen er hierarkisk; det er ingen dialog i den forstand at spille foregår mellom likeverdige stemmer. IKKE hjelper forfatter med å posisjonere seg i forhold til de relevante forskersamfunnet, gjennom (delvis) konstruerte synspunkter som svarer eller ikke svarer til reelle stemmer.

En interessant tilleggsstudie for akkurat denne artikkelen ville være å se nærmere på pronomenet *vi*. Noling01 har en særlig høy frekvens av dette pronomenet, i forhold til for eksempel bruken av *jeg* eller *man*. Pronomenet *vi* kan være ekskluderende eller inkluderende, og har et stort referensielt potensial.⁴⁰ Det er ikke plass til å gå videre inn på dette retoriske valget her, men min hypotese er at pronomenet *vi* bidrar ytterligere til det polyfone spillet mellom artikkelforfatterens og andres stemmer, og med et klart retorisk siktemål.

39 Jeg er også overbevist om at studiet av dette språklige fenomenet vil bidra til å svare på noen av spørsmålene Flyum (2004) anbefaler å stille i studiet av fagtekster og fagskrivere. Med hans termer uttrykker noling01 så vel vilje til å virke som til å vinne og til å samtale.

40 For en interessant analyse av *vi* brukt i vitenskapelige artikler, se Kinn (under utarbeidelse).

Avsluttende kommentarer

I sin bok sier Prelli:⁴¹

Scientific articles are often subtly persuasive because the manner of presentation diminishes readers' awareness of the selectivity that operated during research activity and in the formation of the paradigmatic tradition within which rhetors and audiences stand. [...] [The] content tends to be divorced from actual research contexts that gave rise to it. [...] Findings are reported more than argued for.

Det er klart at mye av selve forskningsprosessen er utelatt fra vitenskapelige artikler; resultater og funn kan være presentert som så opplagte at de ikke trenger å bli argumentert for. Men dette er likevel et bilde som ikke passer like godt på alle disiplinene, enn si på de individuelle artiklene. I den grad de implisitte og såkalte objektive framstillingsmåtene har begynt å møte motstand i enkelte miljøer,⁴² gjør personlige framstillingsmåter av ulike slag seg mer gjeldende. Og argumentasjonen kan være eksplisitt til stede for eksempel ved bruk av bestemte verb (som *hevde*, *argumentere for*, *holde fast ved*) eller argumentative konnektiver (som *men*, *altså*, *derfor*). I tillegg er det slik at det polyfoniske perspektiv et bidrar til å signalisere det som ellers ville ha blitt forstatt som fraværende eller i det minste implisitt argumentasjon. Som vi har sett i de ovenstående, er IKKE et enkelt ord som kan invitere til en rekke typer tolkninger av den ytringen det er plassert i. Med nektingen følger en form for "subtle persuasiveness" som vanskelig avdekkes uten den lingvistiske analysen som ligger til grunn for de foreslåtte retoriske funksjonene av visning, avgrensning og framskritt. Den subtile overtalelsen (eller heller forsøket på overtalelse) etableres på minst to måter: Ved at et eksisterende (reelt)

synspunkt trekkes inn på en implisitt måte for samtidig å bli avvist og anvendt i en større argumentativ strategi; eller ved at et større argumentativt strategisk eksisterende synspunkt forutsettes og korrigeres for slik å oppnå umiddelbar aksept og unngå potensielle, senere innvendinger.

Begrunnelsene for de foreslåtte funksjonene for nektingen IKKE finner støtte i det vitenskapsretoriske synet Prelli presenterer. Hans vitenskapsretorikk gir et utmerket innblikk i hvordan vitenskapelige tekster skapes, etter hvilke sosioprofesjonelle kriterier de får et innhold. Den bidrar også til en viktig tekstetisk refleksjon⁴³ fordi den får oss til å reflektere over hva vi gjør eller kan gjøre med hverandre gjennom teksten og den språklige samhandlingen den er i. Likevel ville denne retoriske "skapelsesprosessen" etter min mening tre tydeligere fram dersom framstillingen av den fikk et betydelig påfyll av språklige konkretiseringer. Det trengs for at den skal gi et fyllestgjørende bilde av vitenskapelig prosa generelt og av sjangeren vitenskapelig artikkel spesielt. Det har vært mitt mål i denne artikkelen å vise hvordan en polyfonianalyse av et utvalgt språklig fenomen kan bidra i så henseende. Det finnes mange flere fenomener som inviterer til lignende analyser.

41 Prelli (1989), side 103.

42 Prelli (1989), side 103-104.

43 Denne påstanden er inspirert av Kjell Lars Berge (2004).

Om forfatteren:

Kjersti Fløttum er professor i fransk språkvitenskap ved Romansk institutt, Universitetet i Bergen. Hun har bidratt i og redigert *Academic discourse. Multidisciplinary approaches* (2003), og i samarbeid med H. Nølke og C. Norén, skr evet *ScaPoLine. La théorie scandinave de la polyphonie linguistique* (2004).

Se for øvrig http://kiap.aksis.uib.no/flottum_norsk.htm.

Epost: kjersti.flottum@roman.uib.no

Litteratur

- Adam, J.-M. (1999): *Linguistique textuelle. Des genres de discours aux textes*. Paris: Nathan.
- Bakhtine, M. (1970 [1929]): *La poétique de Dostoïevski*. Paris: Seuil
- Bakhtin, M. (1986): *Speech Genres & other late Essays*. Austin: University of Texas Press.
- Bazerman, C. (1988): *Shaping written knowledge. The genre and activity of the experimental article in science*. Madison, Wis.: University of Wisconsin Press.
- Berge, K. L. (2003): "The scientific text genres as social actions: text theoretical reflections on the relations between context and text in scientific writing", i: K. Fløttum & F. Rastier (red.), sidene 41-157.
- (2004): "Noen tanker om vitenskapsretorikk". Innlegg på KIAP-seminar 16.april 2004.
- Berge, K.L. & P. Ledin (2001): "Perspektiv på genre", i: *Rhetorica Scandinavica* nr.18, sidene 4-16.
- Breivega, K.R. (2003): *Vitenskaplege argumentasjonsstrategier. Ein komparativ analyse av superstrukturelle konfigurasjonar i medisinske, historiske og språkvitenskaplege artiklar*. Sakprosa 8. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Breivega, K. R, T. Dahl & K. Fløttum (2002): "Traces of self and others in research articles. A comparative pilot study of English, French and Norwegian research articles in medicine, economics and linguistics", i: *International Journal of Applied Linguistics* 12, (2), sidene 218-239.
- Campbell, K. K. & K. H. Jamieson (1978): "Form and Genre in Rhetorical Criticism: An Introduction", i: (red.) *Form and Genre Shaping Rhetorical Action*. Falls Church, VA: The Speech Communication Association, sidene 9-32.
- Dahl, T. (2003): "Metadiscourse in research articles", i: K. Fløttum & F. Rastier (red.), sidene 120-138.
- (2004): "Textual metadiscourse in research articles: a marker of national culture or of academic discipline?", i: *Journal of Pragmatics*, 36, sidene 1807-1825.
- Ducrot, O. (1984): *Le dire et le dit*. Paris: Minuit.
- Flyum, K.H. (2004): "Mellom dataprisisjon og tolkningspretensjon", i: *Akademisk Prosa 2*, Skrifter for KIAP, sidene 29-47.
- Fløttum, K. (1998): "Le Mot du P.D.G. - descriptif ou polémique ?", i Y.Gambier (red.), *Discours Professionnels en français*. Berne: P.Lang, sidene 105-122.
- (2003a): "Personal English, indefinite French and plural Norwegian scientific authors? Pronominal author manifestation in research articles", i: *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 21(1), sidene 21-55.
- (2003b): "JE et le verbe", i: *TRIBUNE* 14, sidene 7-14.
- (2003c): "Bibliographical references and polyphony in research articles", i: K. Fløttum & F. Rastier (red.), sidene 97-119.
- (2003d): "Polyphonie dans les textes scientifiques. Etude de deux cas français", i: *Polyphonie – linguistique et littéraire*, VII, Roskilde, sidene 111-129.
- (2004a): "Enonsiativ teori – et perspektiv for studiet av vitenskapelige tekster", i: *Akademisk Prosa 2*, Skrifter for KIAP, sidene 7- 28.
- (2004b): "La présence de l'auteur dans les articles scientifiques : étude des pronoms je, nous et on", i: A. Auchlin et al. (red.), *Structures et discours*. Québec: Ed. Nota Bene, sidene 401-416.
- (under trykking a): "Polyphonic constructions as epistemic and evaluative qualifications in research articles", i: G. Del Lungo & E. T. Bonelli (red.), *Evaluation in academic discourse*. Amsterdam: J. Benjamins.
- (under trykking b): "The self and the others – polyphonic visibility in research article", i: *International Journal of Applied Linguistics* 2004.
- Fløttum, K. & F. Rastier (red.) (2003): *Academic discourse. Multidisciplinary approaches*. Oslo: Novus.
- Gjesdal, A. M. (2004): "Om bruken av on i vitenskapelige artikler." *Akademisk Prosa 2*, Skrifter for KIAP, sidene 87-97.
- Hyland, K. (2000): *Disciplinary Discourses: Social Interactions in Academic Writing*. Essex: Longman/Pearson Education Limited.
- (2001): "Humble servants of the discipline? Self-mention in research articles", i: *English for Specific Purposes* 20, sidene 207-226.

- Kinn, T. (2004): "Cognitive research agents in academic prose." *Akademisk Prosa 2*, Skrifter for KIAP, sidene 137-149.
- (under trykking): "Tilbod og innbydingar: imperativ med la i forskingsartiklar".
- Kjeldsen, J. E. (2004): *Retorikk i vår tid. En innføring i moderne retorisk teori*. Oslo: Spartacus.
- Ledin, P. (2001): "Reflexioner kring genre av fyre nordiska forskare", i: *Rhetorica Scandinavica* nr.18, addendum.
(www.retorik.net/rhetorica/genre)
- Laurén, C. & J. Myking (1999) (red.): *Nordica Bergensia* (nr. 20). Treng små språksamfunn fagspråk? Nordiske fagspråkstudier. Universitetet i Bergen: Nordisk institutt.
- Marnette, S. (2001): "The French théorie de l'énonciation and the study of speech and thought presentation", i: *Language and Literature* 10 (3), sidene 243-262.
- Melander, B. (1998): "Culture or genre? Issues in the interpretation of cross-cultural differences in scientific English", i: J. F. Coll, I. Fortanet, J. C. Palmer, & S. Posteguillo (red.), *Genre Studies in English for Academic Purposes*. Castello de la Plana: Universitat Jaume 1, sidene 211-226.
- Miller, C. R. (1994 [1984]): "Genre as Social Action", i: A. Freedman & P. Medway (red.), *Genre and the New Rhetoric*, London: Taylor & Francis, sidene 23-42. (Gjentrykk av samme artikkel fra *Quarterly Journal of Speech* 70, 1984, sidene 151-167.)
- Nölke, H. (1989): *POLYFONI. En sprogteoretisk indføring*. ARK 48. København: Handelshøjskolen i København.
- (1993a): "Formes et emplois des énoncés négatifs : polyphonie et syntaxe de ne...pas", in: H. Nölke, *Le regard du locuteur*. Paris: Kimé, sidene 215-232.
- (1993b): "NE...PAS: négation descriptive ou polémique ? Contraintes formelles sur son interprétation", i: H. Nölke, *Le regard du locuteur*. Paris: Kimé, sidene 233-258.
- (1994): *Linguistique modulaire : de la forme au sens*. Louvain/Paris: Peeters.
- Nölke, H., K. Fløttum & C. Norén (2004). *ScaPoLine. La théorie scandinave de la polyphonie linguistique*. Paris: Kimé.
- Prelli, L. J. (1989): *A Rhetoric of Science: Inventing Scientific Discourse*. Columbia, South Carolina: University of South Carolina Press.
- Roitman, M. (2004): *Configuration polyphonique et stratégie rhétorique*. Uppsats för licentiatexamen. Stockholm: Institutionen för franska och italienska.
- Swales, J. M. (1990): *Genre analysis: English in academic and research settings*. Cambridge: CUP.
- Tønnesson, J. L. (2003): *Tekst som partitur eller Historievitenskap som kommunikasjon*. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Vassileva, I. (2000): *Who is the author? A contrastive analysis of authorial presence in English, German, French, Russian and Bulgarian academic discourse*. Sankt Augustin: Asgard Verlag.
- Vold, E.T. (under utarbeidelse): *Etude contrastive franco-norvégienne de marqueurs modaux épistémiques dans des articles de recherche*. Romansk institutt, Universitetet i Bergen.